

s896. (11)

H. E. K. T. S. M. S. I.

16

"RETURN OF NDLAVUIC IN DIVORCE"NDLAVUIC 17. 1. 1. 1.NDLAVUIC.

Xindzimanyana xa 1. ku nge vi ni ku tshikana mhaka ya xuma yi nga vulavurivanga.

24. Loko ku behiwa vukati ku koxiwa xuma; hikokwalaho loko vukati byi fa mhaka ya xuma yi fanele ku vulavuriwa, kutani loko mhaka ya xuma yi ngasivulavuriwa vukati bya ha ri kona, bya ha tiyile hi nnavu tani hi kusungula. Loko xuma xi kutauriwile, vukati byi file; kambe loko ku kumeka leswaku xuma a xi fonelanga ku kutsuriwa, hilaha huvo yi nga swi vonaka ha kona, mhaka yoleyo yi ta tiyisa ku fa ka vukati.

Vana va velekiwa hi xuma. Loko mansati a nga lovorivanga, a nga velekelo va ka loyi wanuna, wo velekelo vorikwavo. hikokwalaho Xuma hixona le'xi tiyisaka vukati hi nnavu. Loko mansati a tlhelele e ka rikwavo, xuma xi fanele ku kutsuriwa. Nnavu a ku pfumeri leswaku vakonwana va fuwa nwana a vona swinle ni xuma xa vanhu.

255. Mansati loyi a tekiveke, a ngate vukatini, a nga ni swihlangi aka vukati leoyi, a swi olovi ku byi sukela, a tautumela e ka unwana wa unna; kambe masitu lona tinhaka le'to t lo ti andzile. Nnavu a va ha tiyanga ku kotisa ghale. Mansati a nga swi kota ku endla le'swi shandzikaka hi mbilu ya yena, hambu vatswari va nga twanani na swona. Kasi hi nnavu wa tolo loko xilungu xi nga si fika, na vona vanhu va tinxaka-nxaka va nga si hlangana-hlangana, a wu nga pfumeri, na swona vatswari a va ri ni matibe e ka vana va vona ku tlula leswi swi nga swona namuntlha. Anglicism?

256. Loko wanhwanyana a vutiwile (ku vuta ku nga ku

humesa xanchuu; laba ka Nkuna ku vutiwa ni tipondzho timbirhi hi nna wu, kaabe vanwana va tlurisa, kutani a swi le nnawini sweswo) a lovoriwile, swa endleka nkarai wunwana leswaku a tlhakela unwana wajana loyi a nwi rhandzaka yena nwini; kasi kumbe e ka loyi a nga nwi lovola aa lo sindzielwa. Kwalaho ku ni ku kutsula ka xuma.

2 257.

Kana lexi xi fanele ku humesiwa hi nuna loyi wuntswhe unga yongana ni loyi wanwana kasi aa vile a ri nsati va vanhu. Na swona loko jaha hambu i wanuna a kola a endla mhaka yo tano wa swi tiva leswaku u na wona ntsengo lowu vakonwana va kona va nga lovola ha wona. Ntsena loko va ka "lavelani haleno," va to ya chela siku rinwe. Lavayani vanwana va to vitana vakonwana va va nyika xuma xa vona.

Xindzimanyana xa 2. Tshaka ti nga hela ku nga yiwanga e hubyeni.

258.

Loko ku tshikana ka wansati ni wanuna ku hamelela, kutani vakonwana va swi kota ku twanana, ni ku kutsulelana xuma kwale tindlwini, mhaka yi nga hela yi nga tiviwanga e hubyeni.

259.

Vanwana vanhu a hi timbabva, va ni ku twisisa swinene, na swona a va lavi timbholovo ni pongo. Hikokwalaho loko va humelcriwa hi mhaka leyi va fanelaka ku kutsulela vanwana xuma xa vona, a va yimeli ku ta londziwa, vo vitana vakonwana va ta ta va nyika xuma xa vona.

WGM.

260.

Mbholovisani, Nwa-Sundhuza, a a tekiwile hi Salani Xivambu. Salani a a ri ni nhonga ngopfu. Loko a nwi bile a va nwi tlherisela vukatini Swi kale swi endla karharhu a ri karhi a nwi ba hi ndlela le'yo nyenyetsa. Loko a biwile leri ra vurharhu, a nga ha pfumelanga ku tlhelela evukatini. Na vona vatswari a va korwile hi timhaka ta loyi wa mukonwana wa vona, hi loko va ku nwana wa vona a tshamisa.

261.

Va vitanana, va hlengeletana hi xindyangu ku kombana mhaka leyi. Swi kumeka leswaku nhonga yi nga ka yi dlaya nwana; masuku va twanana ku vitana vakonwana va va nyika xuma xa vona.

262.

Sundhuza a rhuma entsuni ka ka Xivambu ku ya va tivisa leswaku va fanele ku ta va ta ta landza xuma xa vona hikuva nwana wa yena byi nwi tsandzile evukati. Va vakeriwa siku leri va fanelaka ku fika ha rona e mutini wa Sundhuza.

3

163.

Entsuni yi ya fika e ka ka Xivambu yi ku: Ndzi rhumiwile hi va ka Maluleke (Sundhuza) ku ta mi tivisa leswaku sweswi va swi vonile leswaku nana wa vona a mi nwi lavi, kutani mi lava ku olaya. Sweswi mi fanele ku ta hi siku ro karhi mi ta ta teke ntsengo (xuma) wa nwina.

164.

Siku loko ri fikile va ta ta fika va ka Xivambu. Masuku ntsuni yi ya vutisa va ka Xivambu ntsengo lowu va nga lovola ha wona. Mhlamulo yi vula khume ra tihomu ni swinwana swa mafukuku ni tinyiko.

165.

Va ka Maluleke va nkhenisa va ku: tsengo hi wona lowu na hina hi wu tivaka, kambe loko swi ri le'swinwana
BGM.

mi swi vulaka a swi ri swa ku tsaka, swa ku tswalana. Namuntlha matshanweni ya ku hi byela leswaku nwana loyi a na ha nwi lavi mo dlaya. Hina a hi lavi swivulavula; hi yona mhaka leyi yi nga hi endla leswaku hi vitana Xivambu a ta ta teka Xuma xa yena, ku ri ni ku hi dlayela nwana. Loko a hi lavile ku karhata, mhaka leyi a yi to ya e hubyeni hi ya vona leswaku xana Xivambu a a ta huma ni Xuma muni e mhakeni leyi. Hi ta ku nyika ntsengo wa wena (khame ra tihomu) ntsena. Loko Xivambu a nkhensa, a ngo byisa tihomu ta yena a tifambela; vukati byi file. Ha swona loko swi vonaka leswaku Xivambu u ni ku vilela e mhakeni leyi, a ngo tshika xuma lexi a ya mangala.

166. Va ka Xivambu loko va twile sweswo va nkhensa. Hi ku tiva leswaku timhaka ti tsandzile vona va ku: Ha nkhensa hilaha meluleke a endleke ha kona. Nwana na hina u hi tsandzile e mhakeni leyi, hina a hi nga swi lavisanga swona. A hi na kunwana laha hi nga yaka kona, ho tlangela, ni ku teka xuma xa hina hi tifambela. Vukati byebyo byi helcla e mindyangu, byi nga tiviwanga e hubyeni.

167. Mhaka ya swihlangi a yi vulavuriwi. Swi le rivaleni leswaku vana i xuma. Xuma xi kutsuriwile, vana va famba ni mana wa vona. Loyi a nga ta nwi teka u ta lovola ni vana lava. Loko swi endleka leswaku a nga tekiwi vana va ta dyiwa hi xivongo xa mana wa vona.

4
Aindzimananyana xa 3. Tata wa nsati a nga sindzisiwa ku rina Xuma ku nga yivanga e hubyeni.

ROM.

H cont.

168. Loko wansati a soka evukatini a tlhelela e ka rikavo, tatlwa yena u fanele ku kutsulela vakonwana exuma xa vona. Vakonwana va nga sindzisa leswaku xuma xi huma hi ku londza. Kambe lo o xuma xi nga humi nnawu a wu nyiki matimba e ka muteki eku ya endla hilaha a swi rhandzaka e ka vakonwana, hikuva loko ku humelela swo karhata u ta byeriwa leswaku "wa ku tiva laha u faneleka ku ya kona." Loko a t'endlela hi matimba ya yena, hi leswaku u ta va a sorile Huvo. (nnawo) Ku sindzisa ka yena i ku londza ntsena, a va uyisa mbitisi, va dya byi nga rheleli. Swo endleka leswaku vanwana va swi twa va faaba va lomba xuma xi kondza xi hlangana va kota ku amba nandzu wolowo.

169. Loko ku tiwa e ku londzeni ka xuma, kutani va kuma leswaku a xi kona xuma lexi va xi lava, vanhu lava a va hlorigoriwi kumbe ku landzuleriwa hi xa-nchumu; va landzuleriwa hu nomu ntswana, kutani va to suka va timukela e kaya ka vona. Loko va mukile, va to hatlisa ku vuya va ta londza na kambe. Hikokwalaho ka ku nonohwa koloko loku ku endlaka leswaku vanhu va ko va yisana e hubyeni.

Xindzimananyana xa 4. Lahe nanozu wa xuma wu yaka e Hubyeni.

170. Ku ni tindlela to tala le'ti kokelaka vanhu ku ya mangalelana. Ku ni leswaku munhu a nga twisisi leswaku u fanele ku kutsulela vini va xuma; nkarhi wunwana vanhu va twanana leswaku xuma xi fanele ku tlhelela e kaya ka xona hikuva vukati byi file, haabi swi ri tano ku kanakana ni ku rhendzelekisana ni ku hlwela swi va kona; kambe ku ni ku phikizana e henhla ka ntsengo. Swo swi lava vuabhoni le'byi teleke.

W.G.L.

Nwini wa xuma u kala a tala mbilu a yisa nandzu e Hubyeni.

5 171. Ku ni la'va alaka ku kutsulela vini va xuma ha vomu va ku u ta kola a ya mangala leswaku loko xuma xi ya humela e Hubyeni, huvo yi ta pambula, kutani a nga xi kumi hikwaxo. / Hanbi swi ri tano NNAWU hi leswaku na yena loyi a alaka ku nyika munhu swa yena a ri karhi a ku va ta ya pambula loko xi ya humela e Hubyeni, na yena u ta ya humesa xuma xo pfala huvo, le'xi nga riki kona lahaya ntsengweni. Hi leswaku u ta humesa ku tlurisa entsengo.

172. Loko vanhu va nga twanani, va nga hlangani hi tlhelo ra ntsengo, tintshani na tona ti nga koabi swinene, mhaka yi kola yi ya ya e Hubyeni vavanana va ya yi lavisisa va yi avanyisa.

173. Hikokwalaho ka ka karhata ka timhaka loko ti pfunela vanbhoni hikwa tiabhoni ti nga ha ri kona, Mohlaba, hosi ya ka Ukuna, u endlile n'awu leswaku vakati hikwabyo byi ya teariwa e Ntsindza. Loko ku ta va ni ku kanetana e mhakeni, Buku ya Ntsindza yi ta hatla yi komba le'xi nga Ntiyiso.

Xindzinyana xa 5. Mulondzi wa xuma. Muriheriwa.

174. Muriheriwa, a nga yena numangari, hi yena tata wa nuna loyi a tshikiweke, kumbe vanwana va rikwavo la'va nga vona vini va xuma lexi. Hi leswaku unwana ni unwana loyi a saleke e matsanweni ya tata wa nuna loyi hi yena nwini wa muti, Mhloko wa muti. Hi xi-Tsonga xuma a hi xa loyi anga tirha xona. Vana va munhu loko va tirha xuma i xa tata wa vona. Hikokwalaho hi yena loyi a fanelaka ku tirha timhaka hikwato ta ndyangu.

VOM

175. Masiku lawa a swa ba ri tano. Mufana loko a kuma xuma we endla leswi a swi tivaka yena e ri swakwe, a nga ba ri na mhaka ni tata wa yena. Nwana u endla ku rhandza ka yena. Mutani leswi swi olele nnawu.

176. Wansati a nga na xuma le'xi nga xa yena laha mutini. Xuma hikwaxo i xa nwini wa muti a nga yena tata wa vana. Wansati u tirhela nuna wa yena; hambi loko a kombiwa timhaka hikwato ta muti, a nga na le'xi nga xa yena a xi funaka. YENA ni Swa-Yena hikwaswo i swa nuna.

6
177. Loko munhu a ya nandzwini e nubyeni, hambi a ri wansati kumbe/wanuna anga swi koti ku famba a ri swakwe, u fanela ku va ni unwana wa ka vana leswaku va ta twisana. Huvo a yi swi koti ku avanxisa munhu a nga ri na warikwavo. Loko swi komeka leswaku wo va swakwe siku leri, mhaka ya kona yi ta yimisiwa, yi ta ta kanerwa siku rinwana, a lerisiwa leswaku a ta ni va ka yena ni siku rero.

178. Loko tatana ni nwana va nga twanani, va nga hanyisani, e mhakeni ya xuma va fanele ku twanana hikuva a nga ka a nga edli nchumu ehandle ka tata wa yena; na swona a swi endleki leswaku vanakwavo wa tata wa yena va nwi twisa timhaka loko tata wa yena a nga twanani na yena, hikuva u ta ku hi vona la'va tlhanyaka muti wa kwe. Vona va nga swi kota ku enghena hi ku hlanganisa tatana ni nwana kusungula, ndzhaku va ta kota ku pfuna e tshakeni. Na swona a swi nga endleki e ka vana ku tshikana loko vatewari va nga swi twisisi; ku nga ri na mhaka leyi va yi twisisaka leswaku yi nga dlaya vnaati.

179. Loko nwana a phika hi mhloko a ku yena wa nwi tshika loyi wansati wa yena, kasi tatana ni

ndyangu a va swi lavisi swona, tatana u to nwi
hlayisa kwalaha mutini yena ni swihlangi swa yena,
a va ambexa ni ku va rimela. Leswi swi endliwa hi
leswaku tekana e hi mhaka ya vona vaubirhi ntsena
ka be i mhaka ka nyanu.

Xindzinyana xa 6. Loyi xuma xi londziwaka e ka yena
ni murihi wa xona.

180. E ku onhakeni ka vukati hi ku tshikana ka
nuna ni nsati, xuma xi humesiwa hi la'va nga tekeriwa
nwana hikuva hi vona la'va nga xi amukela.

181. Loko mutswari a file, nwana lo'nkulu wa yena
loyi a saleke e matshanweni ya yena loyi a fanelaka
ka sala a vona timhaka hikwato ta muti lowu. Loko na
swona ku nga ri na nkulukamba e ndyangu, timhaka ti
voniwa hi makwavo wa mufi; hi yena loyi a fanelaka ku
sala a vona muti wa makwavo ni ku kirisa vana va
makwavo; hi yena ka be loyi a fanelaka ku teka vasati
va makwavo a va hlayisa ni ku pfluxela/makwavo rixaka
ka be ku nwi vелеkele e vana.

182. Ku tshikana a yi nga ri mhaka le'yi talaka
ku endleka loko miti ya ha fumiwa hi vini va yona
(vatata wa vana); kasi sweswi i mhaka le'yi
andzeke ngopfu hikokvalaho ka ku tifuma ka vana.
Wansati a nga ticukela a tifanolela a ya tekiva hi
vanvana. Na swona a swi olovi ku landzelela wansati
masiku lawa loko a enghenile ka mhaka ya muxaka lowu.

183. Wansati a nga va a tsutsumele e ka unwana
wanuna, swi tiviwa; ka be xuma xi londziwa e ka
tata wa yena a nga yena loyi a nga amukela xuma.
Na swona swa tiviwa leswaku loyi a tsutsumeleke ka
yena hi yena loyi xuma xi fanelaka ku huma e ka yena.
Mhaka loko yi ri Hubyeni, xuma xi huma, xi t. hundzela

.GM.

kwale ka vini va xona.

184. Mafukuku ni tinyiko a swi tengini e Hubyeni loko ku nga si huma ntsengo lo'wu nga wona lo'wu nga lovola loyi wansati. Loko ntsengo wu kutsuriwile, wa humile, hi kona va nga vulana leswi va nga onhakeriwa hi swona e ka vukati loyi, hi tlhelo ra tingizo ni ra mafukuku, kambe hakanyingi huvo a yi vi na mbaka ngopfu hi tlhelo ra tinyiko. Tona ti nga lova, loko ku humele xuma huvo yi ta va yi swi kotile ku lulanisa nandzu.

185. Xuma loko xi humile, huvo yi ta xi teka yi xi nyika vini va xona. Na swona loko xi nga ri hikwaxo, xa ha kayivela, ka ha sele swinwana, mukonwana loyi u to heleketa kwale Hubyeni ku fikela loko a ta va a hetile ku va kutsulela ntsengo hikwaxo.

186. Munhu loyi a yengeke nsati wa vanwana kambe a nga ri na xuma xo kutsulela vini va xuma, huvo yi ta nwi komba vuhava bya yena bya ku famba a onha miti ya vanhu a ri karhi a swi tiva leswaku a nga na xa yena, i hlati, mbyana ya rhova xisiwana. Loko vumunhu bya na ri kona e ka yena u ta swi kota ku ringeta a hatlisa ku rina nandzu hikwaxo a neta.

8 187. Loko a ri wansati loyi a nga lo na suka e vukatini o tiyela kaya a ya titshamela kona xuma xi ta fanela ku humesiwa hi vatswari va yena. Mutswari wa munhu i tata wa yena. Hi yena loyi a fanelaka ku humesa xuma hiku hi yena loyi a nga xi amukela. Loko tata wa munhu e nga ha ri kona, a lovile, xi ta fanela ku humesiwa hi makwavo, mudyandzhaka loyi a saleke e matshanwini ya tata wa yena ku vona timhaka ta muti lovu. Hambi a ri tatana lo'ntsongo

WOM

8 cont.

kumbe unwana loyi a nga yena a saleke a ri yena
nwini wa muti.

188. Xuma le'xi lovolaka munhu a xi dyeriwi nonweni,
xi fanela ku va ni yindlu ya xona; hi leswaku xuma
lexi xi fanela ku hundza xi ya lovola watsati wa
yindlu ya xona. Loko munhu a ankerile xuma lexi, a
rhandza ku xi dyela enonweni, va ta nwi komba tiahaka
va ka vona leswaku siku rinwana u ta sala e khombyeni
ra xuma lexi; kumbe loko yena a nga ha ri kona u ta
siyela vana milandzu. Nsati wa munhu loyi, na yena
nwana wa yona loyi a lovorikeke hi xuma lexi, va nga
ka va nga pfumeri leswaku xuma xi dyiwa xi nga
vuyisi munhu laha mutini, u ta va wa yindlu ya nwana
loyi a humeke laha kaya. Loko a ala a xi dya u tshemba
leswaku u ta ti siva.

189. Nwana loko a suka vukatini hi ku holova ni
va le vukatini, loko a fika laha kaya e ka tata wa
yena, u ta byela mana wa yena xikanwe hilaha timhaka
ti yimeke ha kona, tatana u ta byeriwa hi manana,
kutani mhaka yi ta kambiwa xikanwe. Yi ta tivisiwa
la'va nga vini, va ta ta yi kamba swinwe. Loko yi
twala leswaku yi nga olaya vukati, yi to ttheriseriwa
kwale ka vateki, kutani vona va ta natla va vula
le'xi nga mhaka. Va ta yi kanela vona va mindyangu
le'mambirhi. A yi hetl masiku ya ha vekiwile.
(Lzovo ri tlhuvutsiwa ra ha tsakama)

190. Xindzimananyana xa 7. ku ala ku kutsula xuma.
Loko ku tshikaniwile hi nuna ni nsati, kutani ku
laveka ku kutsula ka xuma, swa endleka leswaku
valovoleriwa va ala ku ttherisa (kutsula) xuma. Va
nga ha vula leswaku a va na xona, va ha ta lava;
loko a vulavurisa xisweswo, Huvo na yona yi ta
yimela leswaku a lava. Nkarhi wunwana ku ri ku ala

WGM

9 ni leswaku mhaka yi leha, ni ku ringeta^{ku} karhata,
 leswaku/ku ta huma miriho ni swivulavula mhaka yi nga
 si hela. Lo'wo tano hi wunwana wa vanhu la'vo rhanza
 ku karhata ngopfu, makwavu wa mbabva. Kumbe xana na
 swona hi loko munhu a ri ni swivilelo leswi a nga
 laviki ku swi komba, a nga ta swi komba ntsena e
 Hubyeni.

Xindzimanysa xa 8. Lkarhi wo kutsula ba wona.

191. Loko vateki ni vatekeriwa va pfumelelana loko
 vukati byi file leswaku va ta rihelana e handle ko
 mangalelana, vatekeriwa va fanele ku hatlisa va
 humesa xuna loko xi laveka. Kambe a hi vanyingi
 vanhu la'va swi kotaka ku endlisa xisweswo. Vunyingi
 va tala ku nyika ni swintsanana-tsanana, va ri karhi
 va komba koma ku pfumala, kasi a ni yona maha. Loko
 mukutsuleriwa a tihwa hi ndlela yoleyo swa nwi
 karhata, kutani a ya e Hubyeni a ya mangala. Huvo
 yona yi ni matimba ya ku sindzisa, yi ta endla
 leswaku munhu loyi a hatlisa ku riha.

192. Loko wansati a lo na suke e vukatini o muka
 e kaya e ka tata wa yena, tata wa yena u fanele ku
 hatlisa a va nyika xuna xa vona; hikuva a nga ka a
 nga swi koti ku hlayisa nwana wa yena swinwe ni xuma
 xa vanhu. Hi yona mhaka le'yi nwi bohaka e Hubyeni.

193. Mahuntsi Mhlazini a a tekile adumelana
 Hanyana wa ka Nkwinka. adumelana a ka e vukatini
 hikokwalaho ka ku karhatiwa hi Vskati-kulobye. Loko
 a fika e kaya e ka vatswari va yena a va komba
 timbaka le'ti nga tone ti nga nwi vuyisa, swi kuka
 leswaku ta twala. Va ringeta ku khonotela leswaku a
 tlhelela e vukatini, kambe a va nwi kotanga. Mahuntsi
 a lava xuma xa yena; va nwi nyika xona kambe xi nga
 ri hikwaxo. Loko swi nwi karhatile swa ku londza,

WGM

a ya hayeka emhaka e Hubyeni. Va Ntsindza, (Huvo,) va rhuma munhu ku ya vitana hanyana hi mhaka leyi.

Murhumiwa loyi u fanele ku khomeriwa tihoku timbirhi hi hanyana. Murhumiwa va huvo u khomeriwa huku, kumbe timbirhi kumbe ku ya mahlwani ku landza alapfuka ya laha a nga famba.

194. Mahuntsi u mangarile e Hubyeni hi pondzho ni ntlhanu. Pondzho i ya Huvo (hosi); ntlhanu i wa x'andla xa hosi, loyi vanhu va ngenaka ha/yena e Ntsindza; loyi a nga yena u rhumiwaka hi hosi ku lerisa timhaka. Ku rhuma munhu ku ya vitana la'va lavekaka e Hubyeni; ku longoloxa ni ku ngenisa vanilandzu loko yi ri karhi yi tengiwa; ku hlanusela vanhu marito ya hosi loko yi ri karhi yi lerisa.

195. Siku loko ri sikile leri Huvo yi fanelaka ku kamba mhaka ya Mahuntsi, hanyana a ta ku ndzi tswela hi ndlela. Kamba a a nga ri kwakwe, a a ri ni makwavo, mageza, ni bahoni wa vona, Va sukile va ri karhi va tiva etimhaka, va lungisile ni xuma lexi a xi sele ku hetisa ntsengo lo'wu kutsuriwaka, ti nga mune wa tihomu (makume mambirhi ya tipondzho). Hanyana loko a vutisiwa leswaku hikokwalaho ka yini a ala ni xuma xa vanhu kasi nwana wa yena u tiholele e ka yena? Yena loko a hlanula a ku: Xuma a ndza ha londza milandzu ya mina; na vona vini va xuma ndzi va byerise sweswo, ndzo hlanula loko munhu a tisiwa e Hubyeni a ri karhi a nga ali, a komba ku pfumala, ni leswaku loko va humesa va milandzu, nanozu wu ta rihiwa. Huvo yi ku: U ta riha rini-ke? hanyana a vutisa Huvo leswaku xana Mahuntsi u ri ku sele xuma xing ni lexi a fanelaka ku xi humesa? Huvo yi ku ka Mahuntsi: Hi sweswo wa swi twa, wo vulavulela e tindlevani. Ku sele xuma amuni lexi Hanyana a fanelaka ku ku nyika xona? Yena a ku i WGM.

s896.

mune wa tihomu, loko a ri ni mali, i makume mambirhi ya tipondzho. hanyana a humesa makume mambirhi ya tipondzho a tamerisa makwavo, yena a teka a ya ti veka e mahlweni ka hosi. Lufambisi wa timhaka ta Huvo a hlaya mali, a byela nosi leswaku hi yona yi hlange. Hosi yi lerisa leswaku jahuntsi a hiwa xuma xa yena ku sala xa huvo (hovu, wa nga ntlhanu wa tipondzho). Jahuntsi a kuma tihomu tirharhu (kume ra tipondzho ni ntlhanu wa tipondzho). Mardzu wa herisa xisweswo.

Kindzimanyana xa J. kuma le'xi kutsuriwaka; (le'swi tiponisiwaka ku va e matshantweni ya xuma leswaku sui ringana ni xuma hi nkoka).

196. Loko monhu a lovorile hi tihomu kutani vakati byi fa tihomu leti ta ha ri kona e tshangeni, hi tona tihomu teto ti fanelaka ku tlhela hi le ndzhaku ti muka e kaya ka tona.

//

197. Loko tihomu leti ku nga lovoriva ha tona ti handzele e mahlweni/ku ya lovola wa yinulu ya tona, a ti landziwi, ti fanela ku siviwa hi tinwana loko ti ri kona; kambe loko ti nga ri kona ti nga siviwa hi mali. Homu i ntlhanu wa tipondzho ai mawu wa NDZOVULO.

198. Mhaka le'yi kolu e ku tlheriseni ka xuma hi leswaku ku fanele ku tlherisiwa xuma le'xi ringanaka ni le'xi nga hume siku ku lovoriwaka. Ti nga hume ti ri tihomu, kambe ti nga tlhela yi ri mali. Mawu hi leswaku ntlhanu wa tipondzho i loan.

199. Ntswele ya homu yi nga siviwa hi ntswele ya homu e ku kutsuleni ka nasengo. Homu le'yi nga tsheniwangiki yi nga siva yinwana le'yi nga tsheniwangiki; kambe le'yi nga tsheniwangiki yi nga ka yi nga sivi

WGM

11 cont.

ntswele. Ntswele yona ya swi kota ku siva homu le'yi nga tsheniwangiki. Homu le'yi tsheniweke ya swi kota ku tirha ku siva nkuzi ku be ntswele.

200 Ku kons kunwana laha ku kombisiweke leswaku loko ku tlhaveriwa vakonwana ku fanela ku va mbuti ya xiphongo (mbuti le'yi tsheniweke). loko ku lovorwa, homu le'yi nga riki na tinhandzo (mhulu), yi fanela ku mirisiwa tinhandzo hi mali, ku be ku tsheniwa hi mali. Kaabe hi fanelo tinkuzi (tihomu le'ti nga tsheniwangiki) a i lavaki. Yinwa ya ringana. hambu ti nga a kerwa, kova kona ku sinzisa, a ti sankeriwi hi mbilu.

201. Sva yila ku lovola hi mhulu hikwa yi fana ni homu le'yi lamaleke, kasi nwana loyi a lovorwa a nga lamelanga. Hikwaswo le'swi nga lulamangiki laha ntsengweni, le'swi nga tsakisiki kona, swi vuriwa leswaku swa hlola, swi nga hlolela, swi nga vanga ku pfumala mikateko e ndyangu lo'wantswa lowu. Hikokwalaho la'va lovolaka hi mbilu le'yo basa (ten eke), va tsakela ku kuma munhu, va humesa mathokazi, tintswabe ni swinkuzana hambu swi ri swimbirhi. Mukonwana loyi a nga ni m'ehleketo le'minene le'yo tano, loko ku koxiwa xuma hikwavo va dzunisa, ku dzunisa ka ntshungu lowu wu koxaka Xuma lexi i xikongelo lexi nwi kombelelake ni ku nai navelola mikateko ya Xikwembu. Kasi loko va tonya va sola, va nwi khongelela leswaku ku kateka ku nga vi kona. Hikokwalaho hikwaswo le'swi vonakaka swi nga ri na mikateko e xikarhi ku swona nrawu wa xi-Tsonga wu ringetsa ku swi papalata.

WGM.

12.

202. Tihomu le'ti l'volaka a ti fanelanga ku va vakhegula; a ti fanelanga ku va khale ngopfu, ti fanela ku va tihomu le'ti nga ta hanya mikarhi yo leha, na swona ti bindzula, hikuva tihomu ta rirhandzu. Loko tihomu ti ri ta khale a ti anukeriwi.

203. Mathokazi ni swinkuzana swa amukeleka, kambe swinkuzana swi nga tshuki swi tala, ku fanela ku tala mathokazi ni tintswele.

204. Tihomu le'ti ts'ngo ta anukeloka, kambe ku nga ri marhole. Xivuriso xi ri: Homana va msheni. Le'xi karhataka i nguluve hikuva yona munhu o fanela ku yi lavela swakudya, kasi homu yona yo tidyela ayanyi.

205. Shole le'ri fabela ni mana wa rona ra amukeleka hikuva mana wa rona u ta ri anwisa, ri ta kula ni fanelo; kwalaho ri nga hlaiwa e atsenweni.

206. Tintswele le'ti mitheke, ti languteriveke ku veleka marhole ti hlaiwa yi ri homu yinwe. Loko swi ya onheka mundzuku ti fanela ku tlherisiwa, ti to vuyisa xiswwo, yi ri homu le'yi nga mithangiki kambe yi mithile.

207. Tihomu ta ntsengo ti fanela ku va le'tikulu ni le'ti tsongo swinwe. A ti fanelanga ku va ta khale ngopfu kambe titsongo ngopfu. Loko va nga twanani na tona e ku lovoleni, na vona la'vanwane a va nga twanani na tona e ku kutsharivani.

208. Hambu mahlolo wa homu ko ri ni mavala la'ma rhandziwaka ngopfu ni ku tsakeriwa hi vachu, mavala a wa hlai ngopfu, a wa arivi hikuva a swi vuli ku tsala, a swi vuli xihoxo.

WOM

209. Homu le'yi la haleke a yi amukeleki, i xilema. Hambi yi khuta, kumbe yi file nahlo, kumbe yi lamele hi ndlela yinwana a yi amukeriwi. Vatekeriwa va nga ka va nga yi amukeri, na vona vateki va nga ka va nga yi pfumeri loko yi tlhelela e ka vona.

13 210. Loko tihomu ti kayilela, ku ri leswaku munhu u ni tinyiapfu, hi/ku twanana a nga netisa ha tona. Nyiapfu i pondzho kasi mbuti i khume ra maxeleni. Swi nga enoliwa hi ku twanana ntsena. Mhaka hi leswaku va-Tsonga a va lovolelani hi tinyiapfu ni timbuti. Hambi leswi va nga akelana ni va-Suthu manguva lawa, nawu wolowo a va si wu tekela ni ku tirha ha wona hi xi-Tsonga.

211. Loko mukonwana a lava ku riha hi mali a nga ka a nga siveriwi hi munhu, hambu yi ri yona Huvo yi ngake yi nga swi koti ku nwi sivela. Ntsengo wa homu, hambu yi ri yikulu hambu yi yitsongo i ntshano wa tipondzho. Mali hi yona yi amukelekaka ngopfu masikwini lawa. Homu masiku lawa yi ninxavo lo'winkulu, hikokwalaho la'va nga ni tihomu va tsakela ku xavisa tihomu ta vona va kuma mali va lovola ha yona.

212. Loko mukutsuleriwa a ala ku amukela timbuti kuabe tinyimpfy, Huvo yi nga ka yi nga nwi sindzisi; kambe loko a nga ala tihomu va ta nwi pfuna ku vona le'to ka ti nga fanelanga ntsena, kutani va ta nwi boha ku amukela, hikuva switsanana swi tlula ku lova.

213. Timbuti ni tinyiapfu a swi tirhisiwi e mitsengweni hi xi-Tsonga. Hikokwalaho a swi amukeriwi e ku kutsuleni.

214. Tingulave ni timbhongholo a ti ngheni hi tlhelo ra tindzovolo. Hikokwalaho swi nga ka swi nga nghenisiwi loko ku kutsuriwa.

WGM.

215. Va-Suthu va matiko lawa a va tolovele ku lovolelana hi timbuti kumbe tinyimpfu; kambe masiku lawa va tekele xi-Tsonga. A va ha swi twisisi ngopfu ku lovolelana hi swifuwo leswi, va tsakela ngopfu ku lovola hi tihomu, kumbe mali. Na swona ntsengo wa vona va wa tlakusile ku ringanisa ni wa xi-Tsonga. Va-Tsonga vona va alela kwalaha a va ri kona, va ha lovola hi tihomu ni mali. Na swona ntsengo wa xi-Tsonga wa hungutiwile. Khale a va lovola hi khume ra tihomu na ntlhanu.

216. Hi xi-Tsonga va ri munhu a nga na ntsengo. Xusa lexi i xiboho xa ku tswalana, rirhandzu. Ku tsemiwa ka ntsengo lowu ku lovoriwaka ha wona ku voniwile vusiwana le'byi nga kona laha misaveni masiku lawa.

14. 217. Marito la'ma kombisaka leswaku munhu a nga xaviwi, a nga na Ntsengo hi lawa: Loko mukonwana a karhata nwana wa vona va ri : U nga endli tano, a ku nwi lovolanga hi tinyelati. U ni manyunyu, u lo lovola hi ntsandza-vahlayi. Marito lawa hikwawo ma komba leswaku munhu a nga na ntsengo.

Xindzimananya xa 10. Anna le'xi tiberigiwaka. (kutsurivaka)

218. Loko munhu a ferwa hi nsati, a nwi siyela nwana wunwe wa mufana, mbilu ya yena a yi swi koti ku tsaka, a nkhensa a ku hi swona. Swi ta nwi boha ku ya lava Mhlantswa, (ndlela yo pruxa munhu loyi a feke). Hambi loko a nga nwi siyela nhwanyana, swi vuriwa leswaku tihomu ti vuyile hikuva u ta lovorwa; kambe nuna loyi wa ha vaviseka hikuva xuma xa yena a xi tirhangi nchumu, a xi vuyisanga a xi bindzulanga nchumu. Loko a fa a nwi siyela mufana ni vanhwayana

WGM

vanbirhi a nga swi koti ku vilela le'swi fanelaka ku twakala hikuva nhwanyana u unwana u ta lovota makwavo, loyi unwana u ta lovota yena tata a uni, hi leswaku xuma xa yena xi ta pfluxa lwa-muni (mana wa yena) . Loko a nga fa a nwi siyela ntlhanu wa vavanuna ni vanhwanyana varharhu, a swi vulavuriwi, ku ta vuriwa le waku u file a nwi ekerile muti. Muna a nga ka a nga vileri ni switsanana. Loko nhlayo ya vafana ni ya vanhwanyana ti ringana, swa nkhanseka. Loko vafana va tluriwa hi vanhwanyana hi munhu wunve swi nkheseka ngopfu hikuva tatana na yena u ta kuma xuma xo teka wunwana ensati.

219. Mhaka le'yikulu e timhakeni leti hi leyi.

Swivuriso swi ri : (a) Ku nyika i ku veka.

(b) X'andla famba x'andla vuya. (c) Byala u ta tshovele. Kwalaho-ke loko munhu a lovola wansati ku langutela ka yena hi leswaku nsati loyi a nwi tekaka u ta nwi ekela muti. Mutani loko a fa a nga wu ekanga muti lowu hi leswaku xuma lexi xi tirhanga nchumu. Nwini wa xuma mbilu ya yena yi nga ka yi nga wi. Iko nsati loyi a nwi siyale switsanana u ta navela ku tlhoreriwa swinwana swa xuma xa yena; kasi loko a nwi binzulule a nga ka a nga vileri ku lava ku tlheri eriwa xanchumu. / Loko munhu a byala mbewu e nsinwini u langutela ku tshovele, loko munhu a nyika, a hanana, hi leswi ntumbuluko wu nwi byelaka leswaku munhu loyi a hananaka w'aka vuxaka, kwihi ni kwihi laha a yaka kona na yena swikwambu swi ta nwi languta, u ta hananiwa. Mani na mani loyi a nyikaka wo veka hikuva mundzuku na yena u ta nyikiwa.

WGM.

s896.

K24/11

15 cont

220. Wansati loko a fa a nga si va ni xihlangi, hi leswaku a nga siyeli nuna nwana; kumbe a tlhaka ni vanwana ku nga si va ni xihlangi xuma hikwaxo xi fanela ku tlherisiwa, (xikutsuriwa hikwaxo). Ku ni timhaka tinwana le'ti nga endlaka leswaku xuma xi nga kutsuriwi hikwaxo, xinwana xi fanela ku sala.

221. Wansati loko a fa e vukatini, kutani ku vuriwa leswaku a nga lo fa ntsena u loviva (lova) hi nwingi kumbe muharivo wa yena, Ntsamo a wu kutsuriwi, a wu kutsuleki. Va lo tidlovela. (khari vona, va lo lovise xuma xa vona.) Timhaka ta vuloyi hik ato ti kumiwa e tinhlolweni. I mungoma loyi a blahluvaka a ba noyi.

222. Vula (tinhlolo) loko byi ya ba vatswari va loyi wanuna leswaku u dlawe hi mana wa yena, Xuma a xi kutsuriwi, a xi kutsuleki hikuva i xuma xi nga dlaya xuma, na swona a ka ha laveki nhlantswa; va ta ku, vakonwana : A ho ka hi nga swi tivi, loko a hi lo swi tiva ingi hi nga kalanga hi ya tekana ni valoyi. Loko a fa , yula byi vula leswaku u dlawe hi va le vukatini, a ku kutsuriwi nchumu. Vana hambí va nga ya kurisiwa e ka kokwana wa xisati, loko va ta va va kurile va ta tlhelela e ka tata wa vona.

223. Loko wansati a lova a siya xihlangi xinwe kumbe swimbirhi, swi tala ku endlaka leswaku ku nga kutsuriwi nchumu.

224. Wansati loko a lo tisukela a tifambela a ya tilavele byinwana vukati kumbe a tlhelele ka rikwavo, kumbe a lo tifaambela ni tiko, kwalaho Xuma xi fanela ku kutsuriwa hikwaxo. Hambí loko a lo siya vana vambirhi xi fanele ku kutsuriwa swi ta dyondzisa vanwana leswaku ku tshika nuna a hi mhaka le'yi pfumeleriwaka, yi bihile.

WGM.

s896.

16

225. Nsati loyi lo o a tifambela a ri ni nwana loyi a ha ri ki ntsanana, loyi a ha anwaka, ku ta fanela ku sala homu yinwa loko ku kutsuriwa; hi rona vele ra nwana. Homu leyi yi nyikiwa tata wa loyiwansati. Loko nwana a ta va a lunukile, u ta fanela ku tlhelela kwale kaya ka vini va xuma.

226. Wansati loko a sukela nuna wa yena handle ka mhaka xuma xa kutsuriwa kikwaxo, hambi loko a ngo suka a ri ni vana vambirhi kumbe varharhu. Nwini wa xuma wa xi lava hikuva nsati loyi u lo suka hi ku rhandza ka yena, kasi loko va tekana va te va to avanyisiwa hi rifu. Xuma xi tlhela hikwaxo swi te dyondzisa vanwana vavasati leswaku ku tshika oona a hi nawu, swa araiwa.

227. "Wansati anga na vutsongo", hambi a ha ku tumbuluka laha misaveni loko va nga korba wanuna va ku: Nsati wa vana hi loyi, a nga na ku ala, Munhu wa swi kota ku langutela etsolo. Vakhale va ri: Tsundza a va tluri.

228. Wansati loko a sukile e vukatini u sungula hi ku laviwa. Xuma loko xi ko xi kutsuriwa hi loko a tsandzile ku va a nga vuyisiwa a tlhelela e vukatini. Loko a ri ni swihlangi, swi hlayile, va to vulavula vakonwana, loko va twanana ku kutsulelana switsanana ku sala swinwana, swi nga endliwa hi ku twanana ka vona. Va nga nwi tshika a tifambela va sala ni swihlangi swa vona.

229. Mhaka ya muxaka lowu a yi nga endleki hi xi-Tsonga loko tiko ra ha ri ra vona. Vatswari a va ri ni matimba e henhla ka vana va vona. Masikulawa ya xilungu i mhaka le'yi andzeke; wansati wa swi kota

WGM.

ku avana ni vana va yena, a tshemba ku ya tivelekela vanwana e mahlweni.

230. Wansati loko a fambisiwa hi vuloyi u fanele ku fanba ni vana va yena hikuva na vona i valoyi. vuloyi byi anwiwa e valeni. Xuma hikwaxo xi fanela ku kutsuriwa.

17. 231. Kunwana ku kombisiwile mhaka le'yi nga humelela ya nwana (nwini va nsati) loyi a nga hlongola nsati hi mhaka ya vuloyi. Kambe tata wa/yena a nga pfumelanga, e aia. Hambi swi ri tano a nga swi kotanga hikuva i swa mangualawa.

232. Hi xilungu swa endleka leswaku vana va munhu va avanyisiwa hi le xikarhi loko vakati byi fa, ku tshikaniwa, kasi hi xi-Tsonga a swi endleki. Na xona xi-Venda swa pfumeleka leswaku vana va munhu va avanyisiwa hi le xikarhi. (Vana va xirhundzu a va fambi ni vana la'va nga velekiwa hi nuna loyi wuntswana). Vana va velekiwa hi xuna. Loko munhu a teka wansati a ri ni vana xirhundzu u teka ni vana lava, na va lovola. Xuma lexi xa va tswala. Loko ku tshikaniwa mana wa vona u to faabisa xisweswo, a nga humi na nchumau. Ku tshika ka yena nuna u tshika ni vana.

233. Wansati a nga tshamisa malembe la'yo tala ni nuna wa yena, a ri karhi a nwi tirhela, kambe loko a suka a tifambela a dlaya vakati xuma xi fanele ku humu hikwaxo. A ku nga hlayiwi leswaku leswi a nga nwi tirhela malembe la'yo tala xuma xi fanela ku hungutiwa.

234. Swi fana ni nsati wa vunba loyi a ngo velekele e hansi , loko a love xuma a xi kutsuriwa . Mhaka ya muxaka lowu a yi bangiwa hi ku teka Nhlantswa; kambe loko a lo suka a tifambela a ku nga ri na murhi wunwana loko ku nga ri ku kutsula XUMA. Loko a ha tshamisile
VGM.

s896.

ni nuna wa yena va to rile khombo ra vona swinwe.

235. Swi kombisiwile kunwana leswaku wansati loy'a ngo velekelo e hansi (feriwaka hi vana) hosi mohlaba Shilubana u vonile leswaku nnawu wolowo wu hoxile hikuva wansati loyi a ngo enla havomu leswaku yena a tshamisa a nga ri na nwana, i khombo ri ngo lo nwi kuma. Kwalaho-ke a a tsemile xuma le'xi fanelaka ku kutsuriwa hi ku hlava tindhloko le'ti nga nwi lovela, ku ko swi ya fika laha ku nga ha kutsuriwiki nchunu.

18

236. Leswi hi nga ringeta ku komba tindhloko ta timhaka, hi ta ringeta kaabe ku xaxaxeta hilaha timhaka ti va ka na kona ni leswi kaabe swi/nga humeleleka swi huma e matirhelweni ya tona. Ku vonaka tindlela ta mitlawa mimbirhi, kasi na yona mitlawa leyi yi ni swinwana le'swi nga humesiwaka hi yona.

(A) wansati wa hanya -- --

(a) Vukati byi nga fa hi tindlela le'ti hlayeke, a nga suka a tifambela hi ku yengeka kunwana, a ala ku tlhelela e vukatini.

(b) Vukati byi nga fa hi ndlela ya VULOYI.

(B) Wansati a nga fa, kumbe ku nga vi na mlantwa.

Loko swi ya laviwa kwale tindhlokwani (nlahluva) ku kumeka leswaku nsati loyi u lo loyiwa hi ----

(a) vakonwana (wunwana e xikarhi ka maxaka ya muteki).

(b) Vatswari va nsati (wunwana wa laha mutekiwa loyi a velekiweke kona).

(c) Vanwana vanhu; va nga va va hala ka muteki, kumbe va hala ka mutekiwa.

237. Timhaka hikwato leti hi ti kunaka laha-ke haabi wansati a ri ni vana kumbe a nga ri na vana, va nga va va xinuna kumbe va xisati. malungisela la'manene

WGM

ya timhaka ma kumeka ma ri lawa. :-

A1. Wansati wa tshikiwa hikokwalaho ka xidyoho xihhi ni xihhi, handle ka VULOYI, ni ku suka a tifambela.

238. (a) Loko a nga ri na swihlangi, ku nga kumeki nandzu tlhelo ra va ka muteki kumbe ra va ka mutekiwa, nandzu hi tlhelo ra abeleko Murhi wa kona hi ku lava Nhlantswa.

239. (b) Loko tinhlolo, ti nga tona le'ti tiyisaka timhaka hikwato, ti ba hala ka muteki kumbe hala ka mutekiwa, ku to va ni dzolonga ra ku ka va nga na langutani swinene va onwane. Ku ta laveka nhlantswa Loko nhlantswa yi nga ri kona, xuma xi fanele ku kutsuriwa hikwaxo.

240. (c) Loko a veleki e nwana a ha ri ntsanana, ku ta sala homu yinwe yo anwisa nwana, nteengo hikwawo wa kutsuriwa.

19 241. (d) Loko a ri ni vana vambirhi kumbe varharhu, va xinuna hambu va ri va xisati, xuma xi kutsuriwa hikwaxo, hikuva u lo suka e vukatini.

242. (e) Nandzu kwala timhakeni leti i wa ku tifambela ka wansati. U biwa hi ku tekeriwa vana, ni leswaku vatswari va hlanta xuma lexi a va dyile. Kasi loko ko va ku avanyisiwa hi rifu, loko a ko a va ni swihlangi u rihile xuma xa vanhu lexi vatswari va yena va nga xi oya. Kwalaho a ka ha ri na ku kutsula. Loko vana va ko va tlula varharhu a ka ha ri na ku vulavula, ku to putiwa rona khoabo ntsena, mhaka ya ntseng yi herile.

A2. Wansati loko a tshikiwa hi mhaka ya vuloyi.

243. (a) Wansati loko a nga ri na nwana, Xuma hikwaxo xa kutsuriwa.

WGM

244. (b) Wansati loko a ri ni vana la'va tlolaka vambirhi, u famba ni vana va yena hikuva na vona i valoyi. Va byimanwile e veleni ra nyini (manana), kaabe swa manguvalawa. Khale wanuna a a nga pfumori ku hambana ni nsati, a a ku: I noyi wa mina, nozi tafamba na yena; nozi ta fa na yena.

BI. Wansati a lova (fa).:- Ku nga tekiwi nhlantswa hikuva tinhlolo ti vula leswaku u dlayiwile hi va ka muteki (va le vukatini)

245. Va le vukatini i va mani-ke? A nga va yena nuna wa kona hi yexe; a nga va tata wa yena, a ngamva makwavo wa tata wa yena, kumbe hahani wa yena, hambani va ri vamakwavo va muteki va xisati kumbe va xinuna.

246 Loko a fa a nga ri na nwana tindhaka ti ta va ti yimile hi ku biha. Ku ta fanela ku kandziwa mhondzo ya vakonwana ni vakonwana. Loko va ye tirisa leswaku kunene u dlayiwile hi vona vateki, kwalaho xuma a xi nga kutsuleki hi kuva va lo tidlayela; na yona huvo yi ta ya yina na vona. Xuma kwalaho xa lova, a xi kutsuleki.

20. Xindzinyanya xa 12. Wansati a nga ka a nga tikutsuli.

Loko vukati byi fa ku fanele ku huma xuma. Le'swi lavekaka i xuma le'xi nga lovola loyi'wansati leswaku xi tlhelela e ka mulovori, a ku na mhaka ya leswaku xuma lexi xi huma kwihhi, xi tirhiwe hi nani?

Hikokwalaho loko wansati a suka e vukatini a nga ri na wo nwi kutsula a nga swi kota ku tikutsula ha swakwe. A nga swi koti ku tikutsula hi xuma lexi a nga xi tirha loko a ha ri hansi ka nuna wa yena, hikuva yena swinwe ni xuma lexi a xi tirhaka i swo nuna wa yena; kasi loko a ya tirha xuma a na a humile e mfunweni wa nuna wa yena u ta va a tirha

BGM

s896.

-25-

K24/11

le'swi nga swa yena. Kwalaho wa swi kota ku tikutsula hi xuma le'xi nga xa yena.

252. Kunwana ku kombisiwile mhaka le'yi fanaka ni leyi lsha wansati a nga tikutsula hi ta mandla ya yena, tata wa yena a ala ku hlanta xuma lexi a nga xi dya. Leswi a va xi lava vini va xona u lo tirha wansati a kondza, a xi hlanganisa hikwaxo xi tlheriseriwa e ka nwini wa xona, yena a kutsuleka.

253. Leyi hi yinwana ya timhaka le'ti kalaka, le'ti nga taliki ku humelela; kambe ya humelela, yi va yi nkheneka loko konene a yi kota, a tikutsula. (Ximita-ntsengele-xi-tshemba-mikolo).

Xindzimananyana xa 13. Vumbhoni bya xuma.

24. Loko ku tengiwa tshaka ta ku kutsulelana Mitsengo vafambisi va timhaka, (timbhoni ta xuma) va fanela ku va kona leswaku va ta byela Huvo leswi va nga swi vona hi mahlo ya vona.

255. Loko ku ri karhi ku koxiwa entsengo ku ni vanhu la'va tirhaka tshaka leti. Tlhelo ra muteki ku ni munhu loyi a vuriwaka ntsumi ya timhaka; na kona tlhelo ra mutekiwa ka ni ntsumi ya kona. Loko ntsumi ya muteki yi ta ni xuma endlwini lsha ku hlengeletaniweke kona ku koxa xuma lexi, u fika a xi hlaya, loko ti ri tipondzho.

21

Loko a hetile ku xi hlaya vanhu hikwavo va ri karhi va xi vona, na yona ntsumi ya hala ka mutekiwa yi xi hlaya va ri karhi va lengutile hikwavo; masuku va xi nkheneka. Loko ti ri tihomu ta masondzo va ta na tona ti fika ti hlayiwa vanhu va hlengeletene, kambe tintsumi ta timhaka hi tona le'ti fanelaka ku vulavula ni ku fikisa ku nkhenelana. Hi tona tintsumi leti le'ti fanelaka ku va kona loko mhaka ya muxaka
WGM

K24/11

21 cont.

lowu yi ya e Hubyeni leswa u va ta vula vumbhoni
bya timhaka leti va ti tivaka, va nga ti tirha.

256. Ntsami leyi, loko ku hambana ku tshuka ku va
kona ka ku kanetana ni tlhelo ra ntsengo hi yena
loyi vumbhoni bya yena byi tshembhiwaka hi Huvo
hikuva hi yena loyi a vulaka ntiyiso wa leswi a nga
swi endla kutani marito ya yena ma ta lamula vanhu
lava la'va tengisanaka.

257. Hikwaswo le'swi vuriwaka xuma (ndzovolo) swi
fanele ku tiviwa hi ntsmai. Loko ku tshuka ku va ni
xinwana le'xi nyikiwaka vakonwana xi nga hundzi ni
ku ya fika ka vona hi vono ra ntsmai a xi nga hlayiwi
e Ntsengweni. Hikwaswo leswi ntsami ya timhaka yi nga
swi tiviki huvo a yi swi amukeli, a swi nga hlayiwi e
Ntsengweni. Mafukuku ni tinyiko a hi ntsengo. (Ku
tswana le'ti vanza aneke).

258. Muswazi Khumalo a a tekisile nwana wa yena e
ka Secheni Mathye. Hwa-Muswazi loyi a yi ri nhlantswa
a hlantswela makwavo hi hala ka va mhani wa vona.
Secheni a nga ha swi kotanga ku hanyisana ni nsati wa
yena lo'ntsongo hikokwalaho ka vukwele bya nsati
lo'nkulu. Mhaka leyi yi ko yi ya fika laha vukati byi
faka. Vakonwana hiloko va lava xuma xa vona. Muswazi
a vitana va ka Khumalo a va komba mhaka leyi. Vona
va ku; Kunene mhaka ya twala, leswi nwana a nga ha
swi laviki swa le vukatini va ka Mathye va fanele ku
tlheleriwa hi xuma xa vona. Masuku va ka Mathye va
vitaniwa leswaku va ta ta t ka xuma xa vona.

259. Siku loko ri fikile va ta hlengeletana ku
vona xuma loko xi huma. Tintsumi ta xuma a ti ri
kona ku ta vula leswi va swi tivaka.

22.

Va ka Mathye va komberiwa ku hlaya xuma xa vona.

WGM

22 cont. Vona va ku: Xuma xa hina i tipondzho ta mune wa makune ni tihomu timbirhi. Va ka Khumalo va hlamula va ku: Hina xuma xexo a hi xi tivi, hi xi smukelanga. Hina hi tiva makune mambirhi ya tipondzho ni tihomu timbirhi. Xuma xa ka Mathye ho va ni makune arharhu. Makune mambirhi lawa va wa hlaysaka a hi ma kunanga.

260. Hiloko ku ta vutisiwa entswami ya timhaka, anga matsakalo. Yena loko a hlamula a ku: Xuma lexi a xi anukeriwa hi mina, ndza xi tiva. Xuma lexi ndzi nga xi hundzisela ka Khumalo xi huna ka ka Mathye i tihomu timbirhi ta masondzo (ntswale ya homu ni dunane) ni tipondzho ta makune mambirhi. Hikwaxo xuma xa kona i makune arharhu. Va ka Mathye a va swi kotanga ku humesa vumbhoni le'byi kanetaka va ka Khumalo. Mhaka yi tsandza, va nga swi koti ku twanana.

261. Secheni a ya mangalela va ka Khumalo e Hubyeni. (e Hubyeni ku mangariwa hi pondzho ni ntlanu). Huvo yi vitana va ka Khumalo ni la'va nga fambisa timhaka leswaku va ta ta nlangana ni va ka Mathye hi mhaka ya ku kutsulelana ka xuma. Ku vekwa ni siku leri va fanelaka ku ta nlangana ha vona.

262. Va ta nlangana hi siku ra Huvo. Secheni a komberiwa ku vula mhaka ya yena. Secheni a ku: Mina ndzi huaesile xuma ndzi ya lovola e ka ka Khumalo, mune wa makune ya tipondzho ni timbirhi. Loko nwana wa vona a nga ha ndzi rhandzi ndzi ri va ndzi tlherisela swa mina. Va ndzi vitanile, va ku ndzi hlava xuma xa mina, kutani ndzi hlavile hi yona ndlela leyi ndzi nga yi landza sweswi. Loko ndzi hetile va ka Khumalo va te vona a va xi vonanga xuma lexi ndzi nga xi hlava, va kumile ntsena makune mambirhi ya tipondzho ni tihomu timbirhi. Hi yona mhaka le'yi nga endla leswaku ndzi ko ndzi ta lala Hubyeni ku ta
WGM

tivika kona, leswaku mhaka leyi yi voniwa.

23. 263. Huvo yi kombela leswaku ntsuni ya timhaka yi vulavula. Ntsuni ya timhaka, Matsakale a ku: Timhaka leti ui ti vutisaka nuza ti tiva, a ti fambisiwa hi mina. E ka ka Mathye ndzi amukerile kuma lexi : Tihomu timirhi ta maondzo (ntswele ya ho u ni dunana) ni mali ya makume maabirhi ya tipondzho. Xuma hikwaxo xi endla makume marharhu le'xi nga hama ka Mathye xi ya ka khumalo xi hundza hi le mavokweni ya mina. Makume maabirhi ya tipondzho leti mathye a ti ngenisaka a ti hundzanga mavokweni ya mina, a ndzi ti tivi, a ndzi ti vonanga. Mathye a ngo ni hlamusela ndlela ya tona.

Huvo yi vutisa Secheni Mathye loko a nwi tiva Matsakale ni loko kuabe a nwi tivile ni khale loko timhaka leti ti nga si va kona. Mathye a hlamula a ku: Matsakale ndza nwi tiva; kunene hi yena loyi a a fambisa timhaka ta vukati lebyi. Munhu loyi a ndzi nga nwi tivi, ndzi nwi tivisile ho tona timhaka leti.

264. Wa pfunela leswaku munhu loyi wa nwi tiva ni leswaku hi yena ntsuni ya timhaka ta nwina, kambe le'xi hlamarisaka hi leswaku a mi hlangani e timhakeni ta ntsengo lowu a nga wu teka mavokweni ya wena a wu veka e mavokweni ya Khumalo. Sweswi u nwi twile leswi a swi vulaka. Xi kona lexi u nga nwi tsundzuxaka lexi kumbe u nga vonaka leswaku u lo rivela, kumbe u kona unwana loyi u tivaka leswaku va ti tiva timhaka leti? Ntsuni ya ka nwina yona yi kwihhi, kumbe yena a nga hi pfuna. " Ntsuni ya mina yi lovile, a ku na wunwana loyi ndzi nga vulaka leswaku timhaka leti wa ti tiva;" Matsakale wo ka a nga lavi ku vula ntiyiso e mhakeni leyi. Xuma lexi a nga xi amukela i mune wa makume ya tipondzho ni timbirhi.

WGM

265. Timhaka leti ti le rivaleni. atsakale a nga ambamberi, wo vula timhaka le'ti twalaka e tindleveni ta la'va ti yingibaka. wo komba le'swi vuriwaka hi va ka Khumalo. Loko huvo yi kombela Mathye leswaku a va tsundzuxa mafambele ya timhaka kumbe ku kona kunwana lomu loyi wa ntsuni a nga va ka a rivele, a nga lavi ku komba; na swona loko a komberwa ku humesa mbhoni (ntsumi) ya tlhelo ra yena) u ri ntsuni ya yena a ya ha ri kona yi lovile, na swona a ku na munhu loyi a nga/nwi kombaka leswaku timhaka leti wa ti tiva. Swi twala swinene leswaku xuma lexi a nga xi hamesanga, wo tivulela; Vanwana va kateka va xi kuma xuma hi tindlela le'to tano. huvo yi tlhela yi vutisa loko ku nga ri na wunwana loyi a tivaka timhaka ta kona, loyi a nga ti twa loko ti ri karhi ti vulavuriwa. Ku humelela Nkolole wa ka Xivumbu a ku: Mina nozi te loko nozi yile kona ku ya kombela byalwa bya v lovoru hi ya hlangana ni timhaka ta kona. Tihomu timbirhi va lo ti vula hinomu, a ti nga ri kona, a ndzi ti vonanga. Lexi ndzi nga xi vona i mali. Loko ntsuni le i va nge yi lovile yi fika yi vekile makume mambirhi ya tipondzho ta maphepha e hansi. atsakale a hlava mali leyi, a yi kuma yi ri yona. Loko a vulavule u te : Khumalo, Mathye u ri makume mambirhi ya tipondzho hi lawa ni tihomu timbirhi (ntswale ni dunana). Khumalo a ku: Ndza swi vona , kambe a va lovolanga, a va lovole ndzi va vona. Nhlamulo ya ka Mathye yi ku: Hi ta lovola, Khumalo a nga hi heleli mbilu. Loko tipondzho ti fika mune wa makume , ti ta va ti tisi. ile hi rinwana siku, ri nga ri rona leri a hi ri kona.

266. Huvo yi kuma leswaku ntsengo wa Mathye i makume mambirhi. Mali makume mambirhi ya tipondzho

WGM

ni tihomu timbirhi. Masuku hosi vulavula yi ku: Swa vonaka leswaku xuma xa yena Mathye le'xi nga dyiwa hi nuna loyi wa ka Khumalo i makame marharhu; tinou tiabirhi ta masondzo ni makame mambirhi ya tipondzho. loko hi vutisisa Mathye a nga hi kombi leswi xuma lexi xi nga fambisa xiswona, na swona a nga kombi loyi a tivaka timhaka leti. Mathye u ri ntsune ya yena yi loville, na swona a ku na munhu loyi a nga vulaka leswaku u tiva timhaka leti. Kwalaho ke Khumalo humesa xuma xa Mathye lexi u xi tivaka, lexi u nga xi amukela. Hiloko Khumalo a humesa makame mambirhi ya tipondzho ni tihomu timbirhi. Kambe Mathye a nga tsakisiwanga hi ku avanyisa ka Huvo, a ku u ta ya e ka yinwana Huvo.

25 267. Hi xi-Tsonga mhaka a yi herile, kambe masikulawa xi nga xilungu vanhu va tala ku ya vona vayimeri (solicitors) va valungu, kwalaho swi ya hambukisa nnawu wa xi-Tsonga, hikuva loko loyi unwana a nga/lavanga muyimeri wa yena swi le rivaleni leswaku a nga ka a nga humelori hambi mhaka ya yena yi lulamile.

268. Endzhaku ka timhaka teto hi loko Secheni kunene a ya vona muyimeri (solicitor) a vulavula na yena. loko va twanene, ku vitaniwa Muswazi Khumalo leswaku a ya e Hubyeni ya valungu ku ya tihlanulela e mhakeni leyi. Loko siku ri fikile va ya hlungana. Matsakele loyi e afambisa timhaka ku kumeka leswaku wa vabya, a nga swi koti ku ya humelela e Hubyeni. Leswi Secheni a nga swi vulavula ni muyimeri wa yena yi va yona mhaka. Loko ku laveka loyi wa ntsomi ya ka Khumalo swikumeka leswaku wa vabya, a ta ha tlheriseriwanga ndzhaku timhaka, ti lo ya e mahlweni ti tsemiwa kona siku lero.

WGM

269. Hosi ya mulungu (magistrate) leyi a yi ri exitulwini yi ku: Swa twala leswaku wena Khumalo u fanele ku humesa makume mambirhi ya tipondzho u ti nyika Secheni, hikuva swa twala leswaku mali leyi a ku yi tlherisanga; na swona Secheni o fanele ku teka vana va yena. Lava va nga ka wena sweswi wena Khumalo, u fanele ku va tlherisela eka tata wa vona. Loko a ta va a kumile vana va yena ni xuma xa yena, swi ta va swi herile, tiahaka ti tsemiwile. Huvo yi huma.

270. Ku chiywa e kaya. Secheni a landza xuma xa yena e ka Khumalo. Khumalo a ku : Fambani mi ya xwa maviki mambirhi ndza ho lulamisa. Loko na herile mi to vuye mi ta teka xuma lexi mi xi lavaka. Kunene loko ku hundzile maviki mambirhi hi loko Secheni a ta fika. Vavanuna va vitaniwa ku ta vona ku huma ka xona xuma lexi. Khumalo a humesa makume mambirhi ya tipondzho a va nyika, a va hlehleletela na vona vana va vona, va suka va famba na vona.

271. Swi endleka ho kanyingi leswaku loko xuma xi huma ku ya lovola nkarhi wunwana xinwana xuma xi huma entsumi yi nga xi tivi, xi tibya hi vona vakonwana ntsena. Xuma le'xo tano loko ku tshuka ku humalele ku hambana a hi ku karhata ka swona.

26.

272. Mahaka ya xuma a yi heri siku rinwe. Loko munhu a tsandzeka ku heta ku lovola, a nga londziwa ku ko ku ya kineka xuma lexi loko ku lovorwa nwana loyi a nga velekiwa hi xuma lexi; ku va kona va nga ta kota ku pambula ka xona ku hetisa nsengo wa nwa-Muni (mana wa yena). Vayimeri (solicitors) va onhile mahaka ya ka Khumalo na Secheni, hikuva Khumalo a a nga ri na muyimeri, yi lulamerile yena Secheni hi leswi a a ri ni muyimeri; kasi sweswo a ku nga ri ku landza nawu wa xi-Tsonga.

WGM

273. Mudinana Mukhawana a tekela nwana wa yena ensati Nwa-Tinsiva, wa ka Khosa. A humesa ntsengo lo'wu ringanaka tipondzho ta mune wa makume na ntlhanu. Va ka Khosa va ku: Hi lava ku dya. Mukhawana a humesa homu. Loko va kombela mati, va byeriwa leswaku a va fanele ku heta ku lovola hikuva swa karhata, va masikulawa a va ha tikerhati ku heta ku lovola loko va tekile ensati. Mukhawana a phikelela, va ko va nwi nyika mati. Kambe a a fanele ku rhanga a humesa xuka ra tetana ni xuka ra manana. A humesa kambe tipondzho timbirhi ku pima maxuka mambirhi.

274. Ku hundza mikarhi Makhawukana (nwa)Tinsiva) a ri karhi a ringeta ku tiyisela evukati lebyi hikuva nuna wa kona a a ba ngopfu; loko swi nwi p'kile a a fana ni xivandzana. Makhawukana loko a ya vika e keya, va nwi byela ku tiyisela. Hi loko a byi sukela vukati lebyi, a tifambela. Loko a laviwa a nga kumeki, hiloko va ka Mukhawana va lava xuma xa vona . Va byeriwa ku ta va ta ta xi teka. Siku ri vekiwa. Loko va tile va hlengelletene, Mukhawana a hlaya xuma xa yena. Xuma i tipondzho ta mune wa makume na ntlhanu, ni homu yinwe ya masondzo, henhla ka swona i maxuka mambirhi (ra tatana ni ra manana). Hi humesile t' ri tipondzho timbirhi. Khosa a pfumelanela na vona henhla ka tipondzho ta mune wa makume na ntlhanu le'ti nga ni homu ya masondzo; kambe a kaneta tipondzho timbirhi ta maxuka. Na yona ntseni ya timhaka yi tiyisa leswaku etipondzho timbirhi a ti hundzanga ni le voxweni ra yena, hikokwalaho a nga ti tivi, a nga ti vonanga.

27.

275. Mukhawana a ya mangala e Hnbyeni. Siku loko ri fikile Huvo yi hlengelletana ku ta twa timhaka ta Mukhawana na Khosa. Mukhawana a ku : Ndzi be xuma ndzi ya lovota nwana wa mina e ka ka Khosa. dzi humesile

WGM

27 cont.

tipondzho ta mune wa makume na ntlhanu le'ti nga ni homu yinwe ya masondzo. nentla ka sweswo i tipondzho timbirhi ta maxuka, rinwe ra tatana rinwe ra manana. Loyi wanhwanyane o tautemile ni laburantana. Loko hi lava xuma xa hina a va rhandzi ku hi kutsulela hikwaxo.

276. Huvo yi vutisa Khosa yi ku: A hi ku twe Khosa, hikokwalaho ka yini u ala ni xuma xa vanhu kasi nwana wa wena a nga ha byi lavi vukati bya yena? Khosa a hlalula a ku: WA vurisa nuna loyi wa ka Mukhawana. Xuma xa yena ndzi dyile. U lovorile hi mali le'yi r nganaka tipondzho ta mune wa makume na ntlhanu le'ti nga ni homu yinwe ya masondzo. Xuma xexo xi kona, naza pfumela ku nwi nyika xuma xa yena hikuva nwana wa hina a nga swi kotanga ku khomelela vukatini lebyi, byi nwi teanzile. Kutani mina ndzi nge swi koti ku dya xuma xa vanhu kasi nwana wa mina u sukile e ka vona. Laha ni fikaka hi tsandzana na Mukhawana hi ku pfa a tloleterisa xuma xa yena a ku u nyikile mina kasi mina ndzi ri a ndzi xi vonanga. U ri Mukhawana u tisile tipondzho timbirhi ta maxuka (ra tatana ni ra manana). Sweswo a ndzi swi kumanga. Huvo yi vutisa ntswai ya timhaka loko yi ri kona. A kumeka a ri kona mukhegula nwa-Hlawula.

277. Wanuna a yina a ku: mukhegula, va ri hi wena u nga fambisa timhaka ta vukati lebyi; wa nga hi byela xuma lexi u nga xi teka hala ka mukhawana, lexi u ang xi heleketa hala ka Khosa. Nwa-Hlawula a hlalula a ku: Kunene hi mina muamukeri ni mufambisi wa xuma loko va ka mukhawana va teka le ka Khosa. Mozi amukerile xuma le'xi ringanaka e tipondzho ta mune wa makume na ntlhanu. Va tlhele va tlandlekela homu yinwe ya masondzo, swi hlanguana ntlhanu wa makume xuma hikwaxo ka xona. Xuma xexo xi amukeriwile hi mina ni ku heleketiwa hi mina. "Hi swi twile, u nga siyeti mukhegula; ka ha ri ni swinwana leswi u nga ka u ng. swi hlayanga, u nga rivali,

"GM

28

tsundzuka u swi hlaya hikwaswo." / A ku na lexi nazi nga xi rivala, a swi karhatanga hikuva swilo leswi swi lo huma siku rinwe. A ku va nga na ku kanetana kambe ku vulavula lo'ko lena; hi swona leswi mina ndzi tiveka swona, ndzi nga swi vona hi mahlo ni ku swi aukela, ni ku swi heleketa.

278. Nuna unwana a ku: Mukhegula ndzina u ni vunwa, wa swi tive leswi va ka mukhawana va nga swi humesa ku tlala leswi wa ha ku swi hlayaka. Owa kamba leswaku mi lo vulavula vungu, mi kanela ku fihla xuma xa vanhu; loko a ndzi ri hosi namutlha a wu ta ribisiwa vunwa lebyi u nga na byona. Hlaya xuma hikwaxo hi lava xi huma namutlha kwala. Nkhavi, nuna unwana wa Huvo a ku: Mukhegula loyi va lo nwi xava, a nga ka a nga swi koti ku vula ntiyiso. Laha hi le hubyeni, u ta ko a vula ntiyiso mukhegula loyi. Vulavula mukhegula, u hi byela timhaka, a hi tlanga ku ta tlanga, hi tele ku ta kanela timhaka. Nwa-Hlawula a hlamula aku : Xuma xi fambisiwile hi mina, na swon xi lo huma siku rinwe. Ni loko ndzi mi byela leswi ndzi swi vulaka a ndzi kenakani, ndzi vula lexi ndzi nga xi vona hi mahlo, ni lexi ndzi nga xi tanela hi sw'ela swa mina. Ku humile tipondzho ta mabe wa makabe na ntlhanu le'ti nga ni nomu yinwe ya masonozo hala ka Mukhatana, swilo leswi ndzi swi nyiketile e ka ka Khosa. Swinwana mina a ndzi swi tivi.

279. Mukhegula, u swi twile loko va hlaya tipondzho timbirhi ta maxuka, hikokwalaho ka yini wena u nga swi hlaya ? Mina ndzi hlaya xuma le'xi nga handza hi le mavokweni ya mina, lexi ndzi nga va mufambisi wa xona; a ndzi nga swi koti ku v la swinwana le'swi nga famba hi tinwana tindlele. Loko a ri kona loyi a nga swi vona swilo leswi a ngo byela Huvo, kambe mina a swi hundzanga mavokweni ya mina.

MGM

29.

280. Hosi yi ku: Vutisani Mukhawana leswaku xuma lexi a xi vulaka xa tiponuzho timbirhi xi fambise kuyini leswi ntsuni ya xuma yi nga tiviki nchumu hi xona. Mukhawana a hlamula a ku : Xuma lexi xi humale siku rinwe, leswi swi hlamarisaka hi loko Nwa-Hlawula a ku yena xuma lexi/a nga xi tivi, na swona a nga xi vonanga. Xuma wa xi tiva Nwa-Hlawula, xona xi tekiwile hi yena ni ku fambisiwa hi yena.

281. Hosi yi tlhela yi ku: Mi ri yini nwina vavanuna va nuvo, ni swi twile leswi va nga swi vulavula hikwavo vanu lava. Marito ya Khosa ni marito ya Mukhawana a na hlangani, kwi marito ya Khosa na hlangana ni marito ya Nwa-Hlawula ? Mi ri yini-ke ?

Mahlawule, nuna unwana wa Nuvo, a ku: Mhaka leyi ya nonohwa h kuva Nuvo a yi fanele ku koma ntiyiso e ka ntsuni ya timhaka; kutani a swi kombi swinene loko ntsuni ya timhaka yi vurisa ni loko yi nga vurisi. Loko vavanuna va khorwile leswaku le'swi vuriwaka hi ntsuni ya timhaka i ntiyiso, swi ta va swi oloviale timhaka hikwato. Mine nazi vona o nga ntsuni (Nwa-Hlawula) ya vurisa, hikuva a nga kanakani, u ri kuma lexi xi humale siku rinwe, kwalaho a nga lahlekeriwanga hi nchumu, u swi taundzuka swinene hikwaso hi ndlela leyi swi nga huma ha yona ni ku fikisiwa ha yona. Kwalaho timhaka ti to voniwa hi hosi.

Dumasi a engetela marito a ku: Hi ti twile hikwato hilaha ti nga kombiwa ha kona. Mhaka yi avanyisiwa hi timbhoni. Loko vumbhoni byi twala mafambeke ya byona, vavanuna va vona ndlela ya v na e uhakeni. Mukhegula wa vurisa loko a ku yena u komba leswi a nga swi vona, le'swi nga hundza hi le sw'andleni swa yena ni le mahlweni ka yena, a nga koti ku engetela kumbe ku hunguta xuma xa vanhu. Kunene a a nga varengeli ku ta kuma hekelo, a a pfuna ntsena leswaku loko ku ta

WGM

humelela swo karhata tani hi leswi hi swi vonaka namutlha, a ta tiva ku lanula mhaka hilaha yi nga fambisiwa ha kona tolo. Na mina ndzi pfumela vumbhoni bya yena. Loko swi ri hi swa vunwa sweswo swi nga humelela matlhelo hikwawo. Mukhawana a nga swi navela ku vuyeriwa hi leswi a nga swi humesangiki, kasi na yena Khosa a nga xava ntsami hi xanchumu leswaku Mukhawana a lanlekeriwa. Sweswo hikwaswo hi nge swi koti ku swi luleka. Si ta komba ntsena le'xi nga e rivaleni lexi hi xi vonaka. Mukhawana a nga humesanga tipondzho timbirhi ta maxuka; Ntsami a yi ti kumanga, a yi heleketanga e ka Khosa; na yena Khosa a nga ti amukelanga. Swa twala leswaku xuma xexo a xi humanga e ka Mukhawana, /na swona a xi fikanga e ka Khosa. Kwalaho a ku na mhaka. Khosa wo humesa xuma xa Mukhawana mhaka yi hela. Timhaka hikwato ti le mavokweni ya hosi.

30

282. Hosi yi vulavula yi ku: Mhaka yi kombiwile hilaha yi yimeke ha kona. Huvo yi kuma leswaku vumbhoni le'byi nga vekiwa hi ntsami ya timhaka byi hlantwekile. Mukhawana u fancele ku vuyeriwa hi xuma xa yena. Huvo sweswi yi ta langutela Khosa ku muxa xuma xa ka Mukhawana.

Kwalaho Khosa a humesa tipondzho ta ntlhanu wa makume a ti veka hansi e mahlweni ka hosi. Mufambisi wa timhaka ta laha Hubyeni ya hosi a teka xuma a ri karhi a xi vulavulela tindlela ta xona a ku: Mukhawana xuma xa wena xa ntlhanu wa makume hi lexi, wena u teka xa wena, u tsundzuka xa Huvo. Khosa a teka mune wa makume na ntlhanu wa tipondzho, a siya homu ya Huvo (ntlhanu wa tipondzho). Timhaka ti helela kwalaho.

WGM

30 cont.

Xindzimenyana xa 14. Ku xisa ka Ntemi.

Ku pfumala ku tshembeka ku kona e xikarhi ka vanhu. Ntsuni ya timhaka yi nga nyikiwa xanchumu hi mulovori leswaku a engetela xuna ku tlula ntsengo lowu a nga wu humesa hakunene; na swona a nga kuma xanchumu e ka mulovoleriwa leswaku a hunguta xuna lexi a swi tivaka swinene leswaku u xi amukerile. Ahaka leyi loko yi humelerile ya karhata, yi nonohwisa timhaka swinene.

Ku ringeta ku sivela timhaka ta muxaka lowu vanhu va tikarhata ku hlawula munhu loyi va nwi tshembaka leswaku u ta swi kota ku va fambisela timuaka ta vona hi ku tshembeka lo'ku nga riki na ku xisa kona; maxaka la'va tivaka leswaku loko timhaka ti biha va nga yimelana e va hlawuleriwi wona ntirho lowu.

END. S. 896.